

19e jaargang

nummer 1

januari 1983

DAAD EN GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+++++

+++++
+ Theo Maassen +
+++++

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit vrijwillige bijdragen

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad
Postgiro 307695

CRIMINALITEIT IS EEN VORM VAN VERZET TEGEN DE HUIDIGE MAATSCHAPPIJ

"Er is géén onderzoeker die zou durven te beweren, dat werkloosheid de enige of zelfs de voornaamste oorzaak van criminaliteit is. Waar de meeste onderzoekers echter nadrukkelijk op wijzen, dat is het regelrechte verband tussen werkloosheid en misdadigheid."

Dat stond op 1 mei van het vorige jaar in het gezaghebbende liberale Britse dagblad *The Guardian* te lezen. De schrijver van het desbetreffende stuk baseerde zich op de officiële statistieken. Hij keerde zich met felheid tegen de conservatieve premier Margaret Thatcher, die - niet in de laatste plaats natuurlijk omdat haar anti-inflatiepolitiek tot sterke toename van de werkloosheid leidt - een dergelijke samenhang in het Lagerhuis ontkende.

Wat in *The Guardian* betiigd werd, werd ongeveer terzelfdertijd in Nederland betoogd door de Groningse criminoloog prof. Rieken Jongman, die daarbij echter nog heel wat verder ging. Evenmin als de onderzoekers op wie de auteur van het artikel in *The Guardian* doelde, is prof. Jongman van mening dat de maatschappelijke ongelijkheid of de werkloosheid de enige oorzaak van criminaliteit is. Hij noemt het één van de factoren, maar hij ziet die wel als de belangrijkste voor de lagere klasse. Hij huldigt bovendien de opvatting, dat de hogere criminaliteit onder werklozen niet alleen begrijpelijk is, maar ook nog te rechtvaardigen.

"Er zijn", zegt hij, "mensen die nauwelijks een toekomst hebben. Ze weten nu al hoe ze over twintig jaar zullen leven. Ze denken er niet over na, gelukkig, want dan zouden ze pas echt wanhopig worden. Wanneer ze zich zouden realiseren dat hun kinderen in precies dezelfde molen terecht komen. Want wat is die toekomst dan? Als je nu al weet dat je over tien jaar nog werkloos bent, nog onderaan bungelt, nog van de bijstand moet leven? Terwijl je al die luxe om je heen ziet? Wat is je uitzicht als je altijd aan de lopende band moet staan? Ik heb zelf in fabrieken gewerkt en ik zou er heel leuk en spannend over kunnen vertellen. Maar waarom? Omdat het telkens maar voor drie weken was..."

Prof. Jongman wijst op 't ontbreken van een toekomst en op al die omstandigheden waardoor het arbeidersmilieu zich onderscheidt van dat der overige groepen in de samenleving, omdat dit alles het zogenaamd crimineel gedrag in sterke mate in de hand werkt. Hij kan zich niet voorstellen dat mensen die van een bitter klein bedrag moeten rondkomen het zonder diefstal kunnen redden: *"De situatie dwingt ze tot criminaliteit."* Tegen die achtergrond wordt hij niet verontrust door de omvang van de criminaliteit, maar verbaast hij zich erover dat er eigenlijk zo weinig criminaliteit is. Maar die waarvan sprake is, en met name die van jongeren en dan nog wel hoofdzakelijk van werkloze jongeren, beschouwt hij als een vorm van verzet, zoals hij ook apathie, alcoholisme, depressiviteit en absentisme als een vorm van verzet beschouwt. Hij noemt het *"geïsoleerd verzet"* dat wel moet worden onderscheiden van alle vormen van kollektief verzet. Hij ziet er een - doorgaans onbewust - protest in tegen de maatschappelijke ongelijkheid.

Het is een opvatting die hem door de meeste criminologen allesbehalve in dank is afgenomen. Hij heeft - o.a. in een vaktijdschrift - felle aanvallen te verduren gekregen. Dat komt, zo heeft hij zelf opgemerkt, *"doordat de meeste criminologen uit de hogere milieu's komen. Mensen die uit andere milieu's komen kunnen zich niet voorstellen hoe in arbeiderskringen wordt gedacht."*

Jongman spreekt nadrukkelijk van onbewust verzet: *"De ongelijkheid is groot. De mensen willen hun eigen positie verbeteren. Op dat moment denken ze niet aan anderen, maar zijn ze mogelijk voor een gedeelte het slachtoffer van botte hebzucht. Niettemin is het toch een soort verzet."* Hij keert zich ook tegen hen die deze zienswijze verwerpen met het argument, dat het in deze tijd niet meer nodig zou zijn om uit 'armoede' te stelen. Want de Groningse professor weet maar al te goed, dat 'armoede' een relatief begrip is, dat je de 'armoede' van nu niet aan de 'armoede' van de jaren '30 of zo kunt meten. Hij zegt: *"Als je je kinderen niet naar de televisie kan laten kijken, zoals andere ouders, en je gaat stelen om een tv-toestel te kopen, dan is daar geen begrip voor. Toch is ook in dit geval het gevoel van ongelijkheid de oorzaak van de diefstal."*

Jongman zegt ook: *"Het geïsoleerd verzet wordt niet onder woorden gebracht. Men doet wat wij allemaal doen: zoveel mogelijk pikken van de nationale poet om je eigen positie te verbeteren."*

Voor Jongman is dit een normale zaak. Hij legt voor werkenden en voor werklozen een begrip aan de dag, dat door criminologen en juristen praktisch nooit wordt opgebracht en inplaats van de arbeiders op romantische wijze te idealiseren - zoals de meeste intellectuelen doen zodra ze 'progressief' worden - ziet hij ze zoals ze zijn en zoals ze door de maatschappij worden gemaakt. Hij ziet ook haarscherp, dat de maatschappij, die op kosten van de arbeiders leeft, het de arbeiders in feite kwalijk neemt dat ze arbeider zijn en dat een arbeider die met de maatschappij in botsing komt - bijvoorbeeld door 'crimineel' gedrag - eerder kans loopt om door de maatschappij gestraft te worden en bovendien doorgaans voor een soortgelijk feit zwaarder wordt gestraft dan iemand uit de 'betere kringen': *"Hoe hoger je zit, des te beter kom je ervan af wanneer je wordt betrapt op het plegen van een strafbaar feit."*

Jongman zegt: *"Er is een ideologie van sociale gelijkheid. Er is een*

dagelijkse praktijk van volstreekte ongelijkheid. De ongelijkheid is wettelijk vastgelegd, bijvoorbeeld in de wetten ter bescherming van de eigendom. De minstbedeelden voelen die ongelijkheid aan den lijve. De bevoorrechten hebben juist belang bij die ongelijkheid en zien in de justitie het middel om 't verzet ertegen te smoren... Ongelijkheid is de belangrijkste factor in het criminaliseringsproces van achtergestelde groepen. De werklozen zullen daarom hoge criminaliteitscijfers (blijven) vertonen. Een relatief groot en groter wordend gedeelte zal namelijk weigeren zich een onevenredig deel van de lasten van een teruglopende economie op de schouders te laten leggen. Zij zullen een deel van de rekening aan de samenleving presenteren in de vorm van hoge(re) criminaliteit."

De feiten, omstandigheden en achtergronden waarover prof. Jongman spreekt, zijn iedere arbeider bekend. Aan de arbeiders vertelt hij niets nieuws. Niettemin is het een opvallend geluid dat hij laat horen, want dat waar hij de nadruk op legt wordt doorgaans óf niet waargenomen óf verdonkeremaand. Hij spreekt niet de taal van de heersende klasse. Dát is het wat het de moeite waard maakt om naar hem te luisteren 1).

- 1) De in dit artikel gebruikte citaten van prof. Jongman hebben we ontleend aan stukken en interviews die verschenen in *Vrij Nederland* van 17 april 1982 en in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 27 mei 1982.

=====

OVER DE FUNKTIE VAN DE VAKBEWEGING

In de Nederlandse pers zijn de laatste tijd enkele berichten dan wel beschouwingen verschenen die een bijzonder helder licht werpen op de positie en de funktie van de vakbeweging in de moderne samenleving. Het betreft uitlatingen van vakbondsbestuurders zelf, van politici, van ondernemers en ondernemersvertegenwoordigers. Hieronder worden enkele van de desbetreffende uitspraken geciteerd, soms wél, soms niet van een kort commentaar voorzien. Met uitzondering van de verklaring van Johan Terpstra, lid van het hoofdbestuur van de *Algemene Bond van Onderwijzend Personeel*, die we aantreffen in het *Utrechts Nieuwsblad* van 18 november 1982, zijn alle overige citaten ontleend aan het maandblad *De Tijd* van 19 november '82.

JOHAN TERPSTRA:

"Met handen en voeten hebben we scholen uit het hele land moeten weerhouden om zich alsnog aan te sluiten bij de staking. Officieel geven de onderwijsbonden scholen die zich nu nog aanmelden om mee te staken geen toestemming meer, maar om de situatie in de hand te houden 'ontfermen' ze zich 'officieus' over deze wilde stakers."

Het is duidelijk: de bond wil slechts een beperkte actie, niet meer dan een gebaar. En niet de leden, maar de bestuurders maken uit wie of er wáár zal staken. De bond is tegen zelfstandig optreden, maar laat het ooglijkend toe om 'de situatie in de hand te houden', d.w.z. géén situatie te

laten ontstaan waarin de leden zélf hun eigen boontjes doppen.

Mr. CHRIS VAN VEEN (werkgeversvoorzitter):

"De werkgevers zijn er zeer bij gebaat dat er redelijke contacten met de vakbeweging zijn. Daarvoor heb je een sterke bond nodig. Wat dat betreft vind ik het afkalven van het ledenbestand een zorgelijke zaak."

Kommentaar ten enenmale overbodig.

S. VAN EIJKELenburg (vertegenwoordiger van de chr. werkgevers):

"..... dit zijn andere tijden en ik zie niet in dat in zo'n tijd geen ruimte voor bonden zou bestaan, al was het maar in het begeleiden van de werknemers in de teruggang... De vakbonden moeten hun leden zien duidelijk te maken waarom ze terugmoeten. Maar dat maakt juist dat we ze nu zo hard nodig hebben en dat het temeer te hopen is dat aan de uittocht van leden een eind komt... Wij hebben behoefte aan en belang bij goede en bonafide vakbonden, waarmee we overleg kunnen plegen over de vraag hoe de bedrijven weer kunnen functioneren... Als goede en bonafide vakbonden er niet meer zijn, als die verzwakt raken, ontstaan allerlei andere duistere groeperingen waarmee we géén zaken kunnen doen, en dat leidt tot niets. Dan krijg je in heel Nederland toestanden als in de Rotterdamse haven, waar wilde vakbonden steeds stakingen organiseren. Daarom hoop ik dat de grote massa van de leden van de vakbonden dat gevaar óók inziet en de bonden niet in de steek zal laten."

Als de heer Van Eijkelenburg meent, dat "wilde" stakingen door "wilde" bonden worden georganiseerd, is hij 't slachtoffer van een werkgevers-sprookje. Voor het overige geven zijn woorden precies weer welke functie de bonden in de burgerlijke samenleving vervullen en waarom zij voor het ondernemersdom onmisbaar zijn.

HARM VAN DER MEULEN (voorzitter van het CNV):

"Naar mijn idee is de vakbeweging gewoon een onderdeel van de maatschappij."

Precies. Een onmisbaar onderdeel van de kapitalistische maatschappij.

DRS. JOOP DEN UYL:

"Ik vind dat in ons hele bestel de vakbeweging veel meer zou moeten worden gesteund. Dat komt de hele economie zeer ten goede. Het is voor de werkgevers ook beter... Ik ben helemaal niet pessimistisch over de toekomst van de vakbeweging... over een halve eeuw hebben we nog volop te maken met de vakbeweging."

Zolang er sprake is van de kapitalistische produktiewijze met haar koop en verkoop van de waar arbeidskracht, zolang zal er een vakbeweging zijn. En wat Den Uyl zegt over steun aan die vakbeweging die de economie en het ondernemersdom ten goede komt, dat klopt met de opvattingen van de heren van Veen en Van Eijkelenburg.

=====

Alle lezers hebben voor het jaar 1983 nog geen bijdrage overgemaakt. Willen de achterblijvers dat verzuim even goedmaken? Het is nu eenmaal zo dat wij zonder geld niet kunnen werken. Wij zijn voor het regelmatig verschijnen van u afhankelijk. Stel ons daarom niet teleur.

NOG ALTIJD ZITTEN DE ROOFRIDDERS AAN

DE TOP VAN DEZE MAATSCHAPPIJ

Het is ontegenzeggelijk wáár, dat de oude "strijdliederen" van de oude "arbeidersbeweging" min of meer dezelfde functie hadden als de gezangen en psalmen in de kerk. Zij schiepen een sfeer van saamhorigheid en een gevoel van gelukzaligheid, beide al even dodelijk voor de kritische geest. Al zingende, in het kerkkoor, als religieuze gemeente of bij *"De Stem des Volks"*, konden zowel de gelovigen in de Heer als zij die in de sociaaldemocratie geloofden zich een *Gideonsbende* wanen.

Het is natuurlijk óók waar, dat het uiteindelijk zelfs de allergelovigsten van de laatstgenoemde categorie niet langer verborgen kon blijven, dat de praktijk van de sociaaldemocratie (of daarmee gelijk te stellen bewegingen) niets, maar dan ook niets, te maken had met datgene wat in die oude "strijdliederen" werd beleden en dat omgekeerd die "strijdliederen" niets te maken hadden met de politieke praktijk der sociaaldemocratie. Vanaf dat moment werden de zogenaamde strijdliederen nog maar zelden gehoord of wel vervangen door nieuwe liederen, die - zo heette het - beter pasten bij de hedendaagse werkelijkheid dan bijvoorbeeld de *"Internationale"*.

Maar hoe waar 't ook is, dat de tekst daarvan niet past bij de werkelijke praktijk van de sociaaldemocratie - zowel in het heden als in het verleden - die tekst vloekt allermint met de werkelijkheid van de maatschappij:

*"De staat verdrukt, de wet is logen.
De rijkaard leeft zelfzuchtig voort;
Tot het merg wordt d'arme uitgezogen
En zijn recht is een ijdel woord."*

Is er iemand die in ernst zou willen beweren, dat het met deze woorden geschetste beeld n i e t dat van de huidige tijd zou zijn? Is er iemand te vinden, die zou willen betwisten dat de wet niet meer dan logen en dat er voor de arme geen recht te vinden is? Zo ja, laat hij - indien hij aan ons oordeel geen waarde hecht - eens even luisteren naar prof. dr. D. Brüll, hoogleraar in het belastingrecht aan de Amsterdamse universiteit. Deze heeft te kennen gegeven dat hij zijn hoogleraarschap vervroegd wil opgeven omdat het optreden van de fiscus de belastingwetten tot een aanfluiting maakt. De professor heeft niet geaarzeld 1) de belastingpraktijk misdadig te noemen; hij is er niet voor teruggeschrokken de minister (en bepaald niet alleen de huidige) ervan te beschuldigen dat deze *"de kluit belazert"*, noch heeft hij geaarzeld een bepaalde Inspekteur bij de justitie aan te klagen wegens *"knevelarij"*. Dat hij daar geen succes mee heeft gehad, komt - zegt prof. Brüll - *"omdat het in feite zo is, dat je bij de rechterlijke macht geen poot aan de grond krijgt"*.

Overigens is de praktijk van de fiscus natuurlijk niet meer dan een facet en ook zonder daar verder uitvoerig bij stil te staan valt het niet moeilijk om in te zien hoezeer met het bewuste (tweede) kouplet van de *"In-*

1) In *De Volkskrant* van 11 december j.l.

ternationale" de spijker op zijn kop wordt geslagen. Men behoeft daartoe slechts aandacht te schenken aan de daden van de regering-Lubbers en aan de geest waarvan zij is vervuld. Sedert het einde van de tweede wereldoorlog is er in Nederland géén kabinet opgetreden, dat zó openlijk en zó cynisch heeft laten blijken, dat het de zwakken wil offeren op het altaar van de sterken, dat het de armen wil plunderen en de rijken wil sparen, dat het een beleid voert dat tegen de arbeidende klassen is gericht. Sinds 1945 heeft geen enkele regering zó onverbloemd de taal van de heersende klasse gesproken als die welke thans in het Catshuis zetelt. Geen regering sindsdien heeft in zo korte tijd zulke brutale aanslagen op het levenspeil van de laagstbetaalden ondernomen als de huidige, die tegelijkertijd op niet minder brutale wijze elke maatregel waardoor de hogere inkomens enigermate serieus zouden worden getroffen met beslistheid afwees. Zij werd daarbij gesteund door parlementaire frakties waarvan sommige leden met de heren ministers wedijverden in cynisme en brutaliteit.

Is het nog altijd wáár, dat "de rijkaard zelfzuchtig voortleeft"? Nou reken maar. En wie daar een "bewijs" voor nodig heeft zij verwezen naar hetgeen het Tweede Kamerlid Hermsen van het CDA voor de televisiekamera's verklaard heeft over het systeem van de kinderbijslagverstrekking. Het zou, zo betoogde hij, hóógst onbillijk zijn om aan de hogere inkomens minder kinderbijslag te geven dan aan de lagere inkomens, want bijvoorbeeld de studiekosten waren dermate hoog, dat ze ook voor iemand met een inkomen van pak weg drie ton nauwelijks waren op te brengen. De vraag hoe ze, als dit waar was, dan wel konden worden opgebracht door iemand met een aanzienlijk geringer inkomen, die bovendien nog, in tegenstelling tot zijn beter bedeelde landgenoot, behoorlijk zou moeten inleveren, die kwam in 't hoofd van het illustere Kamerlid niet op.

Is het nog altijd wáár, dat "de arme tot het merg wordt uitgezogen"? Wij behoeven, om antwoord op die vraag te geven, de diverse plannen van het kabinet Lubbers slechts systematisch op te sommen 2):

- de regering gaf zonder blikken of blozen kennis van haar voornemen tot het voeren van een zodanig beleid dat de laagste inkomensgroepen er $4\frac{1}{2}\%$ op achteruit zouden gaan, de positie van de hogere inkomens daarentegen onaangetast zou blijven;
- tijdens een kamerdebatje gaf de minister-president, alweer zonder blikken of blozen toe, dat een dergelijke inkomensverdeling niet het gevolg van technische onvermijdelijkheden moest worden genoemd, doch voortspruit uit een politieke stellingname ten gunste van de beter-gepositieerden;
- hoewel de premier, op aandrang van de Kamer, bereid bleek nog eens te 'studeren' op kleine wijzigingen ten gunste van hen die het zwaarst getroffen dreigden te worden, werd in de praktijk niet afgeweken van 't beginsel: de zwakken zullen het he-

2) Dit opstel werd half december geschreven toen nog niet viel te overzien in hoeverre dit soort plannen door het parlement zou worden aanvaard, gewijzigd of afgewezen. Aan de filosofie van de regering-Lubbers veranderd nog het één, noch het ander ook maar het geringsste uiteraard.

- vigst moeten bloeden, de hogere inkomens blijven zoveel mogelijk buiten schot;
- de uitkering voor thuis wonende jongeren van 16 en 17 jaar zal volledig worden afgeschaft; jongeren tot 23 jaar zullen in het vervolg slechts gedurende een half jaar een werkloosheidsuitkering krijgen en zullen daarna op de veel lagere bijstand zijn aangewezen;
 - de sociale uitkeringen zullen aanzienlijk worden gekort, minstens met zowat f 11,- in de maand, in sommige gevallen met respektievelijk zowat f 53,-, ruim f 82,- of zelfs f 173,- per maand;
 - het vakantiegeld van het overheidspersoneel moet afgetopt worden van 8% naar 7½%;
 - de kinderbijslag voor in het buitenland verblijvende kinderen van gastarbeiders zal zéér ingrijpend moeten worden gekort;
 - de lonen worden volledig, de prijzen daarentegen slechts gedeeltelijk bevroren, hetgeen betekent dat zij, wier koopkracht als gevolg van bovengenoemde maatregelen reeds sterk vermindert is er nog verder in koopkracht op achteruitgaan;
 - er zal sprake zijn van belastingverhoging, in de sfeer van de loon- en inkomstenbelasting of in de sfeer van de indirecte belastingen, een maatregel die niet alleen de hogere inkomens raakt die wel wat kunnen lijden, maar ook de lagere, die al niets konden lijden en nu al helemaal niets meer kunnen lijden;
 - nadat de slechtst betaalden op alle genoemde manieren zijn geplukt, worden ze ook nog eens gekonfronteerd met hogere tarieven voor trein en bus en met een hogere gasprijs, die - zo verklaart de regering - " p a s " in maart zal ingaan, alsof invoering ervan op wat voor datum ook niet altijd nog te vroeg zou zijn;
 - vervolgens zullen de aldus meer en meer geplukten ook nog eens kosten voor medicijnen moeten opbrengen en wel f 2,50 per recept, kosten die tot dusver geheel door het ziekenfonds worden vergoed.

Becijferingen (en de toelichting bij de desbetreffende wetsontwerpen) wijzen uit, dat de koopkracht van niet weinig laag betaalden aanzienlijk verder zal dalen dan de 4½% waarvan steeds sprake is geweest en dat niettegenstaande enkele zogenaamde 'verzachtingen', die nauwelijks druppels op een gloeiende plaat kunnen worden genoemd. Voor sommige categorieën vermindert de koopkracht met maar liefst e l f p r o c e n t .

Het beeld van een grootscheepse plundering van de armen is hiermee op nog geen stukken na volledig. De WW-premie zal in 1983 worden verhoogd, maar die verhoging zal voor de arbeiders tweemaal zoveel bedragen als voor de ondernemers. In de naaste toekomst wil de regering de premielasten van de werkloosheidsverzekering volledig voor rekening van de arbeiders laten komen. Wie over dit plan en dergelijke regeringsplannen nadenkt, zal niet verbaasd zijn, dat premier Lubbers, toen hij op 15 december j.l. het woord

voerde in de Eerste Kamer, over "het gezwel van de sociale sector" sprak. Een dergelijke uitdrukking verraadt heel duidelijk, dat het om de afbraak van de 'welvaartsstaat' te doen is, ook al hadden hij en zijn mede-informateur Nijpels gedurende de jongste verkiezingskampagne dan ook net als iedereen voortdurend de mond vol van "de zwaarste lasten op de sterkste schouders".

Op 20 november j.l. sprak de parlementair redakteur van *De Volkskrant* van "het huichelachtige toneelstuk over het inkomensbeleid". "Nijpels, De Korte en andere VVD'ers", schreef hij, "doen vrijwel niet anders dan beleid verzinnen ten gunste van de beter gesitueerden en op kosten van de lage inkomens en de niet-actieven. Lubbers en het CDA buigen een heel eind mee.... Zelden leverde de op zich niet nieuwe combinatie van asociale lamelendigheid en kiezersbedrog zo'n wansmakelijk tafereel op..."

Twee dagen later noemde *Het Parool* het kabinet-Lubbers een regering met "een liberaal gezicht". Dat in de eerste plaats al omdat die regering weigerde de bestaande mogelijkheid tot belastingaftrek van hypotheekrente - typisch een voordeel voor beter-gesitueerden - te beperken; voorts vanwege zulke maatregelen als die welke zullen leiden tot meer leerlingen per klas op de lagere scholen en tot sterk stijgende woonlasten.

Dat door het ene in het bijzonder arbeiderskinderen, door het andere arbeidersgezinnen worden benadeeld hoeft nauwelijks betoogd. Toen woedende bewonersgroepen uit de vier grote steden in de gelegenheid werden gesteld tegenover Kamerleden uiting te geven aan hun verbittering, riep een Amsterdammer: "Wat willen jullie nu eigenlijk? Oproer? De mensen nemen het niet langer. Nu kunnen jullie nog kiezen: maatregelen treffen zodat we redelijk kunnen wonen of straks naar de ME grijpen om de onrust neer te slaan." Een Amsterdamse zei: "Ik betaal de verhogingen niet meer omdat ik het verdomd droog brood te eten en borstrokken met veiligheidsspelden te dragen, net als voor de oorlog." Een vertegenwoordiger van de woningbouwverenigingen betoogde: "Als het beleid dat deze regering wil wordt doorgezet kunnen wij in '83 kiezen tussen oorlog met de rijksoverheid of oorlog met de bewoners. Nou, dan kiezen wij voor strijd met de overheid..."

Het ging bij dit alles om een hoorzitting, een bijeenkomst derhalve tijdens welke van de Kamerleden geen antwoord werd verwacht. Zij hadden slechts de lawine van klachten en beschuldigingen aan te horen die gedurende maar liefst z e v e n uur over hen werd uitgestort. Maar op het moment dat dit geschiedde was de reactie van de - overigens niet aanwezige - ministers en staatssekretarissen al wel bekend: op de begroting van 't departement van Binnenlandse Zaken is een bedrag van maar liefst 1,25 miljoen gulden uitgetrokken voor de oprichting van speciale arrestatieteams van de ME. De regering met het "liberale gezicht" bereidt zich voor op de oorlog met de bewoners van de woningwetwoningen en met alle anderen die ze bezig is tot wanhoop te drijven.

Begin december konstateerde de Haagse redakteur van *Het Parool* dat de zittende regering de kloof tussen overheid en burgers (lees: de kloof tussen de heersende en de arbeidende klasse) voortdurend wijder maakt. De overheidsmaatregelen noemde hij "onverteerbaar als.... de bestuurders zelf niet zorgen voor overtuigende omstandigheden. En", zo vervolgde hij, "daaraan ontbreekt het in het beleid en ook in de persoonlijke sfeer. Hoe kan een overheid de laagste inkomens vragen te matigen als de hoogste inkomens nog steeds bevoordeeld worden?... Hoe kan men van de burgers bereidheid om loon te offeren vragen als rond het kabinet toch een waas hangt van groot

geld binnenhalen?..."

Waarop de bewuste journalist doelde dat waren de alom bekende zaken van Lubbers' investeringsaftrek, de beloning voor het commissariaat van vice-premier Van Aardenne en het riant dubbele inkomen van minister Neelie Smit-Kroes en haar tot directeur-generaal van de PTT benoemde echtgenoot. Haar door Nijpels in de Tweede Kamer aangevoerde geestverwanten wilden dit dubbel inkomen aanvankelijk onverlet laten. Het ziet er naar uit, dat er ten aanzien daarvan toch wel bepaalde ingrepen zullen komen. Dat zal de heer en mevrouw Smit dan uiteraard een beetje pijn doen, maar het zou gemakkelijk katastrofaal kunnen blijken voor de arbeidervrouw die noodzakelijkerwijze bijverdienen moet.

Overigens: Ook als bestaande wetten niet tot een aanfluiting worden gemaakt en ook indien de heren dames en ministers wat minder schrapperig op het grote publiek zouden overkomen, dan nog zou dat het karakter van het kabinetsbeleid niet in de geringste mate wijzigen. 't Gaat er niet alleen om dat de wetten misbruikt worden, het gaat er bovenal om dat de wetten gemaakt zijn ter bescherming van de eigendom en ter bescherming van hen die eigendom bezitten of koortsachtig bezig zijn het te verwerven. In lang vervlogen tijden had je naast ridders ook nog roofridders. Maar wat was tussen hen eigenlijk het verschil? Er was van enig wezenlijk onderscheid geen sprake. De ridders beroofden hun onderhorigen op legale wijze, de roofridders stoorden zich aan geen gebod en beroofden iedereen, legaal of illegaal. Voor de beroofden maakte het geen verschil. Van hun gezichtspunt uit waren alle 'edele' heren roofridders en zo als het toen was, zo is het tot op heden toe gebleven. Nog altijd zitten de roofridders aan de top van de maatschappij en nog altijd kunnen zij zich in het groot permitteren wat anderen in het klein zelfs niet is toegestaan.

In de 18e eeuw - professor Brüll heeft er niet over gesproken maar er mogelijk wel sterk aan moeten denken - leidde de willekeur van de belastinggaarders tot felle oproeren, plundering en geweld. In de 19e eeuw, als de samenleving eenmaal modern en industrieel geworden is, ontstaan botsingen van totaal andere aard. Het zijn botsingen die voortspruiten uit het feit dat de tegenstelling tussen arbeidersklasse en ondernemerdom de fundamentele tegenstelling in de samenleving is geworden. Het is een tegenstelling die ook in de 20ste eeuw onverzwakt blijft bestaan en die uiteraard in een periode van crisis uiterst scherpe vormen dreigt aan te nemen. Daarop sloegen de woorden van die Amsterdamse vertegenwoordiger van een woningbouwcorporatie tegenover een aantal Kamerleden: "*Oorlog met de (namens de bezittende klasse optredende) overheid*". In juli 1934 voerde Colijn die oorlog in de Amsterdamse Jordaan. In datzelfde Amsterdam zijn in de achter ons liggende jaren voorposten-schermutselingen schering en inslag geweest. Niemand kan voorspellen wat of er nog te gebeuren staat onder een kabinet, dat zó openlijk als in lang niet het geval geweest is zijn vijandigheid jegens de niet-bezittende klassen ten toon spreidt.

"*Een werkgeverskabinet? Waar haalt men het vandaan? Op wie doelt men dan?*", vroeg de nieuwe, van de top van de AMRO-bank afkomstige minister van financiën zich af in een op 14 december j.l. gepubliceerd interview met *De Volkskrant*. Minister Ruding verkeerde kennelijk in de (dwaze) veronderstelling, dat onder een 'werkgeverskabinet' zoiets als een 'kabinet van werkgevers' moest worden verstaan en scheen er geen flauw vermoeden van te hebben, dat de bewuste karakteristiek zou kunnen slaan op de geest waarvan de huidige ministersploeg vervuld blijkt. Er is geen werkende en

geen werkloze, geen uitkeringstrekker en geen uit de laagstbetaalde categorie afkomstige bejaarde, geen baan zoekende jongere, geen gastarbeider en geen huisvrouw met smalle beurs die niet weet om wat voor soort van geest het hier gaat.

=====

LOSSE NOTITIES OVER DE KRISIS VAN DE
KAPITALISTISCHE EKONOMIE (2)

Het is niet zonder reden, dat wij de vorige maal reeds met de gekozen titel nadrukkelijk te kennen hebben willen geven dat onze beschouwingen naar aanleiding van de economische crisis geenszins het karakter zouden krijgen van een afgerond betoog. Wat ons voor ogen stond was niet zozeer het schrijven van een verhandeling over de bewegingswetten waaraan een op loonarbeid berustende produktiewijze gehoorzaamt, dan wel: aan te geven in welk opzicht onze krisisopvattingen zich onderscheiden van die welke men doorgaans aantreft, hetzij bij de ekonomen van burgerlijke huize, hetzij bij diverse stromingen in de arbeidersbeweging, hetzij bij het grote publiek.

Losse notities wilden wij daaromtrent maken, omdat wij er ons reken-schap van gaven, dat een uitvoerige en wat dieper gravende uiteenzetting veel méér plaatsruimte zou vergen dan ons in één, ja zelfs in twee of nog meer afleveringen van ons maandblad ter beschikking zou staan. Voor een dergelijke uiteenzetting zou - zo er belangstelling voor bestond - een brochure veel geschikter wezen. We gaven ons er echter tegelijkertijd reken-schap van, dat aan de niet geringe beknoptheid waarvoor wij bij het neer-schrijven van onze 'losse notities' kozen bepaalde nadelen verbonden waren. Toelichtingen moesten als gevolg daarvan ofwel uiterst bondig of wel geheel achterwege blijven.

Ongetwijfeld komt het hierdoor, dat de inmiddels verschenen notities tot een aantal vragen en opmerkingen hebben geleid. Aan die vragen en opmerkingen willen we aandacht besteden alvorens in een slotartikel onze kanttekeningen over de crisis af te ronden. Maar ook hierbij en ditmaal dus zullen we - nog altijd - beknoptheid moeten betrachten. Bovendien zullen we niet op a l l e vragen ingaan, omdat enkele, naar we veronderstellen, afdoende beantwoord worden in dat deel van onze notities dat de lezer in het februarinummeer nog van ons tegoeft heeft.

+ +
+

In één van de paragrafen waaruit ons eerste artikel was samengesteld spraken wij respektievelijk van de overproduktie en de produktie van kapitaal. Overproduktie van kapitaal, zo schreven wij, doet zich dan voor wanneer de beschikbare, dat wil zeggen geproduceerde, kapitalen niet meer produktief worden aangewend, niet meer worden geïnvesteerd omdat er (naar ver-

houding) te weinig winst mee kan worden gemaakt. Dat heeft aanleiding gegeven tot de vraag, wat nu eigenlijk onder 'produktie van kapitaal' diende te worden verstaan.

Zien wij het goed, dat spruit de moeilijkheid voort uit de eigenaardigheden van de warencirculatie, waarbij enerzijds waar in geld en geld wederom in waar wordt omgezet, anderzijds geld gebruikt wordt om waren te kopen, die op hun beurt wederom te gelde worden gemaakt. Geld dat deze beweging doorloopt, geld dat gebruikt wordt om te kopen met de bedoeling op een later tijdstip iets te verkopen, dat geld wordt veranderd in kapitaal, i s kapitaal, gelet op z'n bestemming.

Geld is de *eerste* verschijningsvorm van het kapitaal. Als *geld* verschijnt het kapitaal op de warenmarkt om daar de machines, de grondstoffen en de arbeidskracht te kopen met behulp waarvan de voor de verkoop bestemde waren worden geproduceerd. Bij verkoop veranderen deze waren wederom in geld en wel in een grotere hoeveelheid geld dan oorspronkelijk is voorgeschieden doordat - gevolg van oorzaken die wij als bekend veronderstellen en waarop hier niet nader wordt ingegaan - in het kapitalistisch produktieproces *meerwaarde* wordt gevormd.

Bestaat het kapitaal oorspronkelijk in de geldvorm, de meerwaarde is van huis uit een deel van de waarde van het gefabriceerde produkt, waarin voorts de waarde van het voorgeschieden kapitaal steekt 1). Wordt dit produkt verkocht, dan herkrijgt die kapitaalswaarde zijn oorspronkelijke (geld) vorm, maar de meerwaarde neemt een *n i e u w e* gedaante aan, want óók de meerwaarde heeft nu de geldvorm gekregen en die vorm had zij, anders dan het voorgeschieden kapitaal, oorspronkelijk niet. In feite krijgt de ondernemer door de verkoop der geproduceerde waren natuurlijk één bepaalde hoeveelheid geld. Wat 't wezen van de zaak betreft bestaat die hoeveelheid echter uit twee scherp te onderscheiden delen. Eén deel vertegenwoordigt het oorspronkelijke kapitaal, een ander deel belichaamt de geproduceerde hoeveelheid meerwaarde. Wanneer het geld gebruikt wordt om op de warenmarkt wederom machines, grondstoffen en arbeidskracht te kopen, dan worden beide delen van het geld op dezelfde wijze in kapitaal veranderd.

Uit het voorafgaande blijkt, dat door de verandering van meerwaarde in geld en vervolgens in kapitaal *nieuw kapitaal* gecreëerd is naast of wel bovenop het oorspronkelijke. Dit nieuwe kapitaal is in het produktieproces door levende arbeid geschapen; het is een produkt van de meerarbeid. Op zijn beurt is het oude, oorspronkelijke kapitaal eveneens een produkt van meerarbeid, maar dan van meerarbeid die hetzij door anderen is verricht, hetzij aan de latere meerarbeid vooraf is gegaan, eveneens nadat kapitaal in de geldvorm voorgeschieden was. Men kan op deze wijze het spoor van de kapitalistische produktie en de opeenstapeling van kapitaal terugvolgen tot aan het moment dat voor het eerst in de geschiedenis het kapitaal in de vorm van geld, als handels- en woekerkapitaal, verscheen. Wat daaraan voorafgaat is de zogenaamde *oorspronkelijke akumulatie*: het bijeenschra-

1) Om onze uiteenzetting zo eenvoudig mogelijk te houden, laten we buiten beschouwing, dat machines een langere levensduur hebben dan één produktieperiode, zodat aan het einde van zo'n produktieperiode nog op geen stukken na de totale waarde der machines, doch slechts een deel ervan in de waarde der produkten is overgegaan.

pen van aanzienlijke vermogens door slavenhandel, roof, koloniale landbouw en aanverwante praktijken. Maar deze ontstaanswijze van het moderne kapitalisme verandert niets aan het feit, dat het de arbeidende klasse is die met haar arbeid het kapitaal produceert en die daarbij tevens de verhoudingen schept die haar tot loonarbeidersklasse maken, dat wil zeggen: de maatschappelijke verhoudingen die haar noodzaken tot de verkoop van haar arbeidskraft.

+ +
+

Bij overproduktie van kapitaal, konstateerden we, worden de beschikbare kapitalen niet meer in de produktie gestoken. Men moet zich dat aldus voorstellen, dat het kapitaal, dat van de geldvorm de warenvorm heeft aangenomen en vervolgens van de warenvorm weer de geldvorm heeft herkegen, niet opnieuw wordt gebruikt om machines, grondstoffen en arbeidskraft te kopen, niet opnieuw zijn geldvorm voor de warenvorm verwisseld. De reden is, zoals we hebben gezien 2), een wanverhouding tussen het geïnvesteerde kapitaal en zijn winstmogelijkheden als gevolg van het akkumulatieproces, dat tengevolge van dit effect tegelijk het proces is dat een *r e m* op de akkumulatie zet.

Naar aanleiding hiervan is de opmerking gemaakt, dat de kapitalistische crisis zou ontstaan uit een wanverhouding tussen het *konstante* en het *variabele* kapitaal 3). Daaraan werd toegevoegd dat, indien het overwinnen van de crisis erop neerkomt dat die wanverhouding verdwijnt, het afstoten van arbeidskrachten in tijden van depressie een averechtse uitwerking moet hebben aangezien dientengevolge de hoeveelheid variabel kapitaal vermindert en de bewuste wanverhouding derhalve groter wordt.

De opmerking lijkt te zijn ingegeven door een misverstand. De kapitalistische crisis ontstaat niet uit een wanverhouding tussen het konstante en het variabele kapitaal, maar uit de wanverhouding tussen de hoeveelheid geproduceerde meerwaarde en het *t o t a l e* geïnvesteerde kapitaal, dat wil zeggen de wanverhouding tussen enerzijds de geproduceerde meerwaarde en anderzijds het konstante *p l u s* het variabele kapitaal.

Het is niet zo, dat het geïnvesteerde kapitaal alleen maar zou bestaan uit *konstant* kapitaal. Een kapitalist investeert ook in arbeidskraft. Investeren betekent, zoals we hierboven zojuist hebben uiteengezet, dat de geldvorm van het kapitaal wordt omgezet in waren. Tot die waren behoren machines (de waar die een machinefabriek aflevert), grondstoffen (de waar die geleverd wordt door de mijnen, door de landbouw of door de leveranciers van halffabrikaten) en de arbeidskraft. De som die voor de aankoop van laatstgenoemde waar wordt gebruikt is het *variabele kapitaal*.

Het kapitaal dat door de verkoop der geproduceerde waren uit de warenvorm weer in de geldvorm overgaat, wordt - indien er geen crisis is en het dus wordt geïnvesteerd - geïnvesteerd en als konstant en als variabel kapitaal en wel om geen andere reden dan dat het nieuwe, in het produktieproces geschapen kapitaal slechts op zijn beurt meerwaarde kan produceren

2) Zie "Daad en Gedachte" van december 1982, blz. 11.

3) Machines, gebouwen en grondstoffen vormen tezamen 't konstante kapitaal; het variabele kapitaal is de door de ondernemers voorgeschoten loonsom.

indien het in verbinding wordt gebracht met levende arbeid, anders gezegd indien een deel ervan gebruikt wordt om de waar arbeidskracht te kopen. Maar is er sprake van crisis - dat wil zeggen van een katastrofale daling van het winstpercentage - dan wordt er *n i e t* geïnvesteerd, niet in de vorm van konstant kapitaal, evenmin in de vorm van variabel kapitaal. Het niet of niet opnieuw investeren in de vorm van variabel kapitaal heeft tot gevolg dat het aantal arbeidsplaatsen vermindert.

Vermindering van het aantal arbeidskrachten of arbeidsplaatsen duidt er onmiskenbaar op, dat er *m i n d e r* variabel kapitaal in de produktie is geïnvesteerd. Maar het is niet zo, dat het variabele kapitaal kleiner wordt *d o o r d a t* er arbeiders worden ontslagen. Het is omgekeerd: doordat het variabele kapitaal kleiner wordt, worden er arbeiders ontslagen. Er verdwijnen arbeidsplaatsen doordat het kapitaal in mindere mate als variabel kapitaal op de arbeidsmarkt verschijnt om de waar arbeidskracht te kopen, omdat zulks vanwege de geringere winstmogelijkheden voor het kapitaal geen zin heeft.

+ +
+

Betekent een vermindering van het aantal arbeidskrachten tevens een vermindering van de geproduceerde hoeveelheid meerwaarde? Zal afname van het variabele kapitaal dientengevolge de wanverhouding tussen het geïnvesteerde kapitaal en de geproduceerde winst alleen maar vergroten?

Deze vragen hebben geen praktische betekenis aangezien de hoeveelheid geproduceerde meerwaarde niet uitsluitend en niet in de eerste plaats afhangt van de grootte van het variabele kapitaal of van het aantal arbeidskrachten, maar daarnaast ook van diverse andere zaken, in het bijzonder wel van de uitbuitingsgraad, die bepaald wordt door de stand van de techniek op een gegeven tijdstip. Wat de vragen suggereren is een situatie die zich om die reden in werkelijkheid bepaald niet zal voordoen.

+ +
+

Wij hebben de vorige keer reeds gezien 4), dat de kapitalistische crisis niet wordt veroorzaakt doordat er geproduceerde waren onverkocht blijven. Wij zullen daar in een derde artikel nog op terugkomen. Hier willen we er op wijzen, dat dit betekent, dat de overproduktie van kapitaal verschijnt als *kapitaal dat de geldvorm bezit* en dat voor een zeer belangrijk deel bij de banken wordt gedeponneerd. Het wordt niet opnieuw voor de produktie van meerwaarde aangewend. Ook daaromtrent hebben ons vragen bereikt.

Wat doen de banken met het gedeponneerde geld? Hoe komt het dat zij, in tegenstelling tot wat men tijdens de crisis van de jaren '30 heeft kunnen waarnemen, voor dat geld nog altijd een zeer hoge rente uitkeren? Waar komt die rente vandaan als dat geld niet produktief, dat wil zeggen niet voor meerwaardeproduktie wordt besteed? Hoe komt het dat er destijds, in de vorige crisis, zoveel banken over de kop gingen, dat er sprake was van een bankcrisis, waar men nu weinig van bemerkt?

Vooruitlopend op latere uiteenzettingen willen we er hier slechts dit

4) Zie "Daad en Gedachte" van december 1982, blz. 13 alsmede blz. 14, noot 3.

van zeggen, dat de bewuste gelden in zeer ruime mate ter beschikking komen van de overheid, die telkens en telkens weer, ter dekking van haar tekorten, een 'beroep op de kapitaal- en geldmarkt' doet, zoals dat heet. Het is vooral de overheid die daardoor de rente omhoog jaagt, aangezien de prijs (van het geld in dit geval) nu eenmaal stijgt bij een toeneming van de vraag. Hierbij moet men vooral niet vergeten, dat de overheid in het economisch leven een veel en veel belangrijker rol speelt dan voor de tweede wereldoorlog ooit het geval is geweest.

Voor een nadere toelichting, alsmede voor een antwoord op de vraag *w a a r o m* akkumulatie van het kapitaal een gebiedende noodzaak is en *h o e* deze tot uitbreiding van de markt leidt, vragen wij onze lezers nog even geduld te willen oefenen.

=====

F A I L L I S S E M E N T E N A A N D E L O P E N D E B A N D

Toen we in het decembern timer van 1982 over de economische crisis schreven, merkten we op, dat er thans bepaald niet minder faillissementen zijn dan in de crisis van de jaren '30. Nadat het bewuste nummer van ons blad was verschenen zagen we een tv-uitzending over de situatie in de glastuinbouw. Daarin werd de verwachting uitgesproken, dat komend jaar op z'n minst 12 tuinders hun activiteiten zullen moeten staken. Dat echter is nog niets in vergelijking met wat zich afspeelt in het bouwbedrijf. Tijdens de jaardag '82 van de Stichting Vakopleiding Bouwbedrijf deelde de directeur daarvan mee, dat er "gemiddeld elke vier uur in Nederland een bouwbedrijf failliet gaat" 1). De jaren '80 lijken méér op de jaren '30 dan sommige ekonomen schijnen te willen weten.

-
- 1) Een verslag van diens rede in het *Rotterdams Nieuwsblad* van 30 september 1982.

=====

AAN ONZE LEZERS.

Tot onze spijt moet de verantwoording van de binnengekomen geldelijke bijdragen over het laatste kwartaal van 1983 wachten tot het volgende nummer van ons blad. Tevens wordt dan bekend gemaakt wat er in het gehele jaar 1983 aan bijdragen is binnengekomen.

Wel maken we nog even van de gelegenheid gebruik om onze lezers op te wekken hun bijdrage voor 1983 over te maken voor zover ze dat nog niet gedaan hebben. Een beetje financiële armslag hebben we bitter nodig.

=====